

http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_lingv/2008_25/12.html 17. Туровська Л. Термінологія і мова спеціального призначення / Л. Туровська : [Електр. ресурс]. - Режим доступу : http://www.term-in.org/index.php?option=com_content&view=article&id=110&Itemid=19&lang=uk 18. Українська мова : Енциклопедія / Редкол. Русанівський В.М., Тараненко О.О. та ін. – 3-є вид., зі змінами і доп. – К. : Укр. енци. ім. М.П. Бажана, 2007. – С. 365-367. 19. Цвиллинг М.Я. Функциональный стиль, подязык и социальный диалект / М.Я. Цвиллинг // Общие и частные проблемы функциональных стилей. – М. : Наука, 1986. – С. 14-19. 20. Юкало В. Структура спеціальної мови і професійного спілкування / Юкало В. – Дивослово. – 2005. – № 12. – С. 43-47. 21. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache / Hoffmann L. – Berlin : Akademie-Verlag, 1984. – S. 56. 22. Hutchinson T. English for specific purposes: a learning-centred approach / Hutchinson T., Water A. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – P. 6-10.

Багратіон-Мухранська К.В., к. філол. н.

ТЕОРІЯ КЕЛЬТСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ РУСІ: СЕМАНТИКА ІНІЦІАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ШОТЛАНДСЬКОМУ БАЛАДНОМУ ЦИКЛІ ПРО ТЕМА ЛІНА ТА В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ

У статті запропоновано нове обґрунтування теорії кельтського походження Русі. Нові аргументи стверджуються крізь дослідження семантики ритуальних ініціаційних трансформацій у шотландському баладному циклі про Тема Ліна та в українському фольклорі.

Ключові слова: художній текст, літературна творчість, Україна, Шотландія, кельти, фольклор, історія, ритуальна ініціація, трансформація.

The article gives new grounding of the "Celtic" theory of Rus' origin. The new arguments are traced through the semantics of ritual initiations and transformations presented in Scottish Tam Lyn ballady and Ukrainian folklore.

Key words: literary text, literary creativity, Ukraine, Scotland, Celts, folklore, history, ritual initiation, transformation.

В статье предлагается новое обоснование теории кельтского происхождения Руси. Новые аргументы подтверждаются исследованием семантики ритуальных инициаций и трансформаций в шотландском балладном цикле о Теме Лине и в украинском фольклоре.

Ключевые слова: художественный текст, литературное творчество, Украина, Шотландия, кельты, фольклор, история, ритуальная инициация, трансформация.

Враховуючи важливість проблеми глибинного розуміння менталітету і загальноєвропейських цінностей, наше дослідження присвячено аналізу семантики ритуальних, ініціаційних трансформацій у шотландському баладному циклі про Тема Ліна, українському фольклорі та літературній творчості.

Аналіз останніх досліджень: зазначена нами тематика все більше входить до наукового обігу. Вона є предметом дослідження у працях А. Аклан, Б. Путілова, І. Франка, О. Знойка, В. Томсена, С. Соловійова, В. Ключевського, О. Шахматова, О. Преснякова та багатьох інших. Під час нашого дослідження ми, також широко залучали українські та шотландські пам'ятки народної творчості, легенди, перекази та балади про Тема Ліна у тлумаченні Вальтера Скотта та Роберта Бернса, зверталися до міфологічних джерел стародавньої Греції.

Мета: навести додаткові аргументи на підтвердження теорії кельтської теорії походження Русі крізь аналіз семантики ритуальних ініціаційних трансформацій у шотландському баладному циклі про Тема Ліна та в українському фольклорі.

Засновником кельтської теорії походження Русі правомірно вважається Сергій Шелухін (1864-1938). У своїй науковій роботі "Міфи київської землі та події стародавні" його послідовник, дослідник О. Знойко, зазначає, що кгуни (протолитовці) і руси брали участь в етногенезі слов'ян та формуванні слов'янської культури, міфології. Що ж до етнічної приналежності населення Київської Русі то, дійсно, висловлювалися різні погляди. Майже всі західноєвропейські та деякі російські вчені захищали теорію норманського походження давньоруської держави і самої назви

Русь. Дехто, на противагу норманістам, висував теорію її кельтського походження: "*Відомі кельти (галати) Малої Азії, що перебували в оточенні фракійських племен, мігрували разом із ними. Сліди цього племені знайдено й на плитах Кам'яної Могили, де містяться огамічні написи й стопи. На кераміці Саркела з Білої Вежі знову зустрічаємо кельтський алфавіт огам, глаголицю та латину*" [1, с. 1]. Ми вважаємо цю теорію цікавою для вивчення, тому, як зазначалося нами вище, ставимо за мету коротко проаналізувати семантику ритуальних ініціаційних трансформацій у шотландському баладному циклі про Тема Ліна, в українському фольклорі та літературній творчості, простежити спільні риси культур обох народів.

Вальтер Скотт та Роберт Бернс, як відомо, присвятили дуже багато часу фольклорним студіям, причому в багатьох творах, які вони опрацювали, розповідалося про стосунки між чарівними істотами та відомими героями шотландського фольклору. Зазначимо, що подібні сюжетні лінії можна часто зустріти і в українському фольклорі. Наприклад, семантика символу кола є універсальною, а використання його для магічних ініціацій широко побутує в українській традиційній культурі. Оповіді про те, що кола на траві і землі часто з'являються без людської допомоги, бо їх витоптують у межовий магічний час свого вільного перебування у світі людей надприродні істоти, – русалки, мавки, лісовик, мана і т.п., особливо популярні в українському фольклорі [2, с. 416]. Найчастіше, потрапляючи в надприродне середовище, головний герой більше ніколи не повертався до світу людей. Проте згідно з легендами, лише двом героям шотландських переказів – Тему Ліну та Томасу Римачу – вдалося звільнитися від вічного казкового полону й повернутися до людей. Фольклорний цикл балад про їхні стосунки з потойбіччям та повернення до світу людей є ніби монолітним цілим, тому слушно припустити, що цикл балад про Тема Ліна є продовженням розповіді про Томаса Римача. Аналізуючи баладний цикл про Тема Ліна, зазначимо, його герой увесь час на щось перетворюється. Загалом, ті речі, на які він перетворюється, є такими, які дуже важко втримати, і

саме так останній перевіряє любов головної героїні, Дженет, до себе. Для того, щоб його врятувати, Дженет повинна була вступити у двобій за безсмертну душу свого обранця [3, с. 165]. До речі, в українському фольклорі збереглися художні формули ініціації як можливості подолання просторів "того світу" (ліс – хащі, вода, гора). Перетворення героя теж символізує силу справжнього кохання. Це універсальний мотив, який зафіксовано і в українських сюжетах (наприклад, у казках "Залізний вовк", "Про Сученка" (П. Чубинський), "Про Івана Золотаренка" (П. Білецький-Носенко) та ін.) [4, с. 677]. Персонаж перетворюється на різних тварин, і в цьому виявляються релікти кельтської міфології та фольклору, адже відповідно до християнських вірувань тварини не мали душі. Водночас міфопоетичний світогляд кельтів засвідчує абсолютно протилежне. Герой починає ряд трансформацій із найнижчої категорії тварин і завершує його поверненням до людської подоби, що однозначно символізує духовну еволюцію головного героя. Апофеозом усіх балад цього циклу є повернення Тема Ліна до людської подоби. У цьому контексті варто згадати поняття "дворушників", вовкулаків та характерників, особливо популярне в українському фольклорі, зокрема козацькому. У багатьох версіях балад Тем Лін виходить до своєї нареченої зі струмка. На думку Д. Фрейзера, така трансформація є символом духовного переродження, подібного до хрещення водою у християнстві. Так, О. Потебня, який досліджував міфологічний мотив переходу через воду (річку, струмок), вказував на ритуально-ініціаційний аспект подібних дій. Ця трансформація є дуже близькою до кельтської фольклорної традиції перевдягання під час святкування Самхейну, коли зміна одягу, "перевертання" соціального стану чи навіть статі символізувало маргінальність об'єкта, його перебування на межі світів та смерть старої подоби задля прийняття нової, досконалішої, богоподібної форми. У дослідника О. Знойка знаходимо інформацію про те, що після Троянської війни і походів кіммерійців та скіфів до Малої Азії фрігійці, разом із бітинами й троянцями-етрусками, брали участь в етнокультурних процесах

на Наддніпрянщині. Спільні з фрігійцями язичницькі божества, обряди, звичаї, традиції ще й нині зберігаються слов'янами: "Зокрема, це свято Купали з усіма обрядами й ритуалами на честь фрігійської Матері богів Кибели (Кубелі), яке поширилось на території України ще до Геродота. Ім'я Кибела – це богиня Землі (Дворіччя), а друга частина це: Полель. Це той самий бог, чиє ім'я носив народ наших предків – пеласги (трипільська археологічна культура на Україні). Бел – це і кельтський бог Белтан Беланус, білоруський Білкун, загальнослов'янський Білий бог – бог світла і вогню. Кибела (Купала) перекладається як "Земля Небесного Світла (Сонця)" [5, с. 1]. Дуже важливо і те, що в кельтському та слов'янському світосприйнятті зовнішність мала безпосередній зв'язок із внутрішнім світом героя. Тож доречним є порівняння версії балади "Тем Лін" через перегляд усіх ініціаційних трансформацій, які головний герой пережив на шляху до свого порятунку. Загалом, ми розглянули 31 версію балади "Тем Лін", що були в різний час записані Робертом Бернсом та Вальтером Скоттом і відтворені в хронологічному порядку дослідницею Абігаль Кітагучі. Виділивши на основі цього дослідження найбільш розповсюджені ініціаційні трансформації головного героя, ми можемо простежити їх спорідненість з українською фольклорною спадщиною. Цікаво, що в деяких баладах, розглянутих нами, герой перетворюється на вовка, що об'єднує шотландську фольклорну спадщину з європейською і українською зокрема. Лікантропія є одним із найпопулярніших явищ українського фольклору з давніх (легендарний Волх Всеславович) до новітніх часів (песиголовці, козацькі ініціації, характерництва тощо) [10]. Визначальним у символіці вовка є ознака "чужий". Йому властиві функції посередника між "цим" і "тим" світом, між людьми і нечистою силою, між людьми і силами іншого світу. Вовк підпорядковується св. Георгію (св. Юрію), який є покровителем лицарства. Культ воїнів-звірів, воїнів-вовків відомий із найдавніших часів. Про поширення цього культу в міфологіях багатьох індоєвропейських народів свідчать як лінгвістичні, так і археологічні джерела. Геродот ще 2500 років тому писав про

неврів: *"Цих людей підозрюють в тому, що вони чаклуни. Бо скіфи і елліни, що живуть у Скіфії, кажуть, ніби раз на рік кожний із неврів стає вовком на деякий час, а потім повертається і знову стає людиною"* [6, с. 2].

Як відомо, Геродотові неври мешкали на території сучасної Північної України і північно-східної Білорусі. Залишки культу вовка як тотема-пращура збереглися в Україні аж до ХХ століття. На думку О. Трубачова, експансія кельтських племен, а особливо вольків-тектосагів (вовків-мандрівників), яка розпочалася з Галлії в середині I тис. до н. е. через Центральну Європу, досягла Карпатського басейну і дійшла до Волині. Дослідник О. Трубачов переконаний, що кельти-вовки (вочевидь, ці войовничі мандрівні вовки були загонами кельтських молодих воїнів-вовків, які здійснювали походи, подібні до скіфських) у Трансільванії змішалися з місцевим населенням і передали їм свій вовчий етнонім. Так з'явилися волохи.

В українському фольклорі досить популярними є казки про могутнього багатиря, народженого собакою, – сучиною сина, Сучича, Івана Сученка, Собаченка. Час зимового сонцестояння визначався в народі як "вовчі свята". Великим і непереможним козацьким ватажкам приписували здатність перекидатися вовком, тобто поняття вовкулака ставало контекстуальним синонімом поняття характерник, віщун, чаклун. Це свідчить про вагому ритуально-символічну роль вовка у лицарських військових та магічних ініціаціях. Феномен воїнів-звірів є вагомим чинником у формуванні індоєвропейського сакрально-військового комплексу взагалі і у становленні військово-лицарської культури середньовічної Європи зокрема. Із вищезазначеного можемо зробити висновок, що для Тема Ліна характерна ініціація в її класичній формі, яка базувалася насамперед на магічному перетворенні посвячуваних у вовків, внаслідок чого вони впродовж певного часу жили вдалині від людських поселень вовчим, суворо регламентованим життям, відбуваючи військову і магічну підготовку. Релікти архаїчного культу воїна-звіра (воїна-вовка) є очевидними у міфологічних комплексах переважної більшості індоєвропейських культур.

Вважаємо, наше дослідження, метою якого було провести паралелі між українською та шотландською культурною спадщиною, а саме – порівняти семантику ініціативних трансформацій у шотландському баладному циклі про Тема Ліна, в українському фольклорі та літературній творчості, – доводить превалювання "кельтської" теорії.

1. Знойко О. Міфи київської землі та події стародавні / О. Знойко. – К. : Молодь, 1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://interesniy-kyiv.livejournal.com/699780.html?thread=5856388>.

2. Булашов Г.О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях / Г.О. Булашов. - К. : Довіра, 1992. – 416 с.

3. Багратіон-Мухранська К.В. Фольклорні джерела творчості Роберта Бернса та Вальтера Скотта у контексті антиномії "історія-вигадка": дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.07 "Фольклористика" / Каріна Володимирівна Багратіон-Мухранська ; Київськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2007. – 165 с.

4. Скальковський А.О. Історія Нової Січі або останнього Коша Запорозького. - Дніпропетровськ : Січ, 1994. – 677 с.

5. Знойко О. Міфи київської землі та події стародавні". - К: Молодь, 1989: [Електронний ресурс] / Режим доступу:

<http://interesniy-kyiv.livejournal.com/699780.html?thread> - 5856388.2. 176.

6. Знойко О. "Міфи київської землі та події стародавні". - К: Молодь, 1989:

[Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://interesniy-kyiv.livejournal.com/699780.html?thread> - 5856388.2.